

„SEMMI NEM VÉSZ EL CSAK ÁTALAKUL”

– AVAGY A RECSKI INTERNÁLÓTÁBOR ÚJRAINDÍTÁSÁRA TETT
KÍSÉRLET 1955-BEN

Az 1953. július 26-án megjelent, 1034/1953. (VII. 26.) számú Minisztertanácsi határozat¹ szabályozta az internáló- és kitelepítő táborok felosztását. Ezen a napon jelent meg a Magyar Közlönyben a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1953. évi 11. törvényerejű rendelet is.² A tervek szerint augusztus elejétől megindultak az internáló-, kitelepítő- és zárt táborokban levő személyek felülvizsgálatai.³ Akikről a felülvizsgáló bizottság úgy döntött, hogy nem veszélyesek a „demokratikus államrendre”, azokat szabadon bocsátották. Ez sok esetben bizonyos feltételek mellett valósulhatott meg. Többen voltak olyanok, akiket megadott városból és/vagy területről kitiltással, vagy rendőrhatalósági felügyelet alá helyezés mellett engedtek el. Azon személyek, akiket a vizsgáló bizottság továbbra is kockázatosnak tartott az elbocsátásra, azokat a kistarcsai internálótáborban felállított két bíróság egyike további börtönbüntetésre ítéltethet. A hivatkozott Minisztertanácsi határozat szerint a táborok teljes felszámolását 1953. október 31-ig be kellett fejezni. Ehhez a határozathoz, illetve a belügyminiszter 1. számú utasításának végrehajtásához, 1953. július 30-án ütemterv is készült.⁴ Ezt követően 1953. szeptember 11-én kelt az Országos Rendőrkapitányság

¹ Magyar Közlöny, 32. szám, 1953, 198. p. A rendőrhatalósági őrizet alá helyezés (internálás) intézményének megszüntetése, valamint a kitiltások feloldása.

² Magyar Közlöny, 32. szám, 1953, 195–197. p.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL OL) XIX–A–83–a–501–1953. Az 1953. július 24-én megtartott Minisztertanácsi értekezlet négy pontban foglalta össze az internálás és a kitelepítés megszüntetéséről szóló döntését. Elsőként leszögezték, hogy a rendőrhatalósági őrizet alá helyezés (internálás) intézménye megszűnik és az erre vonatkozó jogszabályok hatályukat veszítik. A következő két pontban utasítja a belügyminisztert, hogy az internálásokat, a kitelepítéseket 1953. október 31-ig fel kell oldani. A negyedik pontban rögzítette azt, hogy a határozat nem érinti az egyes városokban való letelepedés engedélyhez kötéséről szóló jogszabályok hatályát.

⁴ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTL) 4.1 A-506. 152–153. p.

vezetőjének a 00451-15/1953. TŰK. számú utasítása, amely összefoglalta az államvédelmi internáltak szabadon bocsátásával kapcsolatos eljárást.⁵

A szabadítások az internálótáborokból hol akadályoztatva, hol zökkenőmentesen folytak. A visszaemlékezések, levéltári dokumentumok alapján 1953. szeptember 19-ével a recski internálótábort kiürítették, vagyis a jelentések szerint nem volt már több internált a táborban.⁶

1954 nyarán két volt recski internált, Erdey Sándor és Benkő Zoltán érkezett a tábor helyszínére, hogy megnézzék és fényképeket készítsenek róla, de csak a kőbányaiba mentek fel, és messziről készítettek pár felvételt az elhagyott táborról, melyet nem közelítették meg, mivel a tábor területén focimeccs volt éppen, és nem akarták megkockáztatni, hogy felismerjék őket.⁷ „A Mátrába érve irányt vettem Recsk felé, csak mikor a falu előtti jelzőtábla elötűnt, akkor vették észre a többiek, hogy hol vagyunk. [...] Meglehetősen gyors tempóban elértük a tábort [...] közben már feltűntek az üres őrtornyok és a táborkerítés, ugyanabban az állapotban, ahogy mi annak idején hagytuk. Megint Recskén voltunk! Elértük a tábort, megpillantottuk a törzsépületet, a barakkokat, a kórházat és a legszörnyűségesebbet, a fogdát. Már a sorompónál is voltunk, mely ugyanúgy, mint régen, le volt engedve. A mellette lévő örbódéből mindannyiunk megkönnyebbülésére nem ÁVH-s, hanem egy szimpatikus idősebb bácsika jött ki és igazolványt kért. [...] A felnyitott sorompón áthaladtunk a szerszámtároló latrina és a sikló mellett, és máris a bánya alsó szintjén, a rakodónál voltunk. Egy ismeretlen irodaépületből, melyet szabadulásunk óta építettek, kijött egy civil ruhás bányai alkalmazott a mi fogadásunkra. [...] megkérdeztem tőle, hogy kik vannak lent a táborban? A kiöntőhöz lépve lemutatott: Az ÁVH-sok éppen futballoznak a falu válogatottjával. A vér egy pillanatra meghűlt ereinkben, de azért folytattuk a „vizsgálatot”. Minden gépi berendezést működőképesen, eredeti állapotában találtunk. A dudva, a fű itt is, mint a barakkoknál, mindent benőtt, de emlékeinket ez sem tudta elhomályosítani. [...] Villámgyorsan lefényképeztem, »terepszemlénket« gyorsan befejeztük és visszaindultunk a tábor felé. Érthető okokból nem fordultam rá a labdarúgó pálya felé vezető útra, hanem kissé tovább mentem az elhagyott barakkok irányába. [...] A gépháztető fedezete alatt még egy pár fölvételt csináltam az elhagyott táborról és máris tovább robogtunk”.⁸

A visszaemlékezésből megtudható, hogy 1954-ben, az akkori „hírek” szerint a tábort köztörvényes elítéltekkel lebontatták. Nagyon sokáig „mindenki” így tudta,

⁵ ÁBTL 4.1. A-508. 133–136. p. Szigorúan titkos utasításként kapta meg valamennyi első fokú és középfokú rendőri hatóság vezetője.

⁶ ÁBTL 4.1. A-506.

⁷ Erdey Sándor: *A recski tábor rabjai*. Budapest, 1989, 261–264.

⁸ Erdey: i.m., 261–264. p.

hiszen nem volt róla írott dokumentum, „csak” a visszaemlékezések, illetve a dezinformációk. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának nem olyan régen átadott több doboznyi anyagában aztán előbukkantak azok a dokumentumok, amelyek segítségével rekonstruálható és jól nyomon követhetővé vált a recski internálós és munkatábor 1953. szeptember 19-i bezárását követő sorsa. Mielőtt azonban az internálótábor további története ismertetésére sor kerülne, fontos kitekinteni Magyarországi akkori külpolitikájára és katonapolitikájára, ugyanis pont ennek a két sarkalatos témának a „szélén” járva érthető meg a recski internálótábor későbbi sorsa.

*

Az ország háborús mozgósításának mind elvi, mind szervezeti kereteit a Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Kollégiumának ülésén tárgyalták meg, 1949. május 10-én és ezt követően szeptember 9-én.⁹ A Kollégium, a következő alapelveket fogalmazta meg: az országmozgósítási munkákat egyetlen koordinációs szervnek kell irányítania, amelyet az Országos Tervhivatalban (OT) állítottak fel. A védelmi kiadások tervezése a továbbiakban is az OT feladata és felelőssége. A háborús és békeidőszaki követelményeket a hadsereg vezérkara kidolgozza, majd átadja az OT-nak. Minden fontosabb minisztériumban létre kell hozni az országmozgósítással és katonai kérdésekkel foglalkozó (fő)osztályokat. Az országmozgósítási munkának a *Koordinációs és Racionalizálási Munka* fedőnevet adták, melyet *KORA* mozaikszóval rövidítettek.¹⁰ A kül- és belpolitikai történések következtében a mozgósítási munkák irányítására a tárcaközi koordinációk ellátására (Nehézipari Minisztérium – HM – OT) létrehoztak egy új kormányzati szervet, az Üzemgazdasági Tanácsot.¹¹ A Tanács elnökének Gerő Ernő államminisztert nevezték ki, valamint tagja lett Farkas Mihály honvédelmi miniszter, Vas Zoltán, a Tervhivatal elnöke, Zsófnyec Mihály nehézipari miniszter, Friss István az MDP Államgazdasági osztályának vezetője és Székely Béla vezérőrnagy, vezérkari főnök. Az előterjesztésben pontosan meghatározták a testület feladatát, mely elképzelésben egyik pontként az ország népgazdasági mozgósítási tervének elkészítése is szerepelt.¹²

⁹ Bővebben: Germuska Pál: *Totális mozgósítástól a stratégiai tervezésig – Az Országos Tervhivatal Általános Szervezési Főosztályának története, 1948–1971*. Hadtörténelmi Közlemények, 2008. 1., 69–90. (a továbbiakban: Germuska 2008)

¹⁰ A későbbiekben majd csak „KR”. Az országmozgósítási előkészületeket ettől kezdődően – a határozat értelmében – az OT Általános Üzemi Főosztálya fogta össze. Ennek az előterjesztése az MDP Államvédelmi Bizottságának részére 1950 májusára készült el.

¹¹ MNL OL XIX–A–83–a, 57. doboz, A Minisztertanács 1950. szeptember 22-i ülésének határozata alapján.

¹² MNL OL XIX–A–83–a, 57. doboz, 1950. szeptember 22-i Minisztertanácsi értekezlet. Bővebben: Germuska 2008, 77. p.

A nagyon részletesen és aprólékosan kidolgozott tervezet, és a szigorúan központosított tervezés nagy apparátus mozgósítását tette szükségessé. Ezért 1951 októberében az OT-nak öt általános igazgatási egységbe szervezeten 8 elvi és 12 szakfőosztálya működött. A XIX-es kódszámon az Általános Üzemi Főosztálynak hét osztálya szerveződött, amelyből a számunkra érdekes a Különleges Munkáltatási Csoport, melynek feladata a letartóztatottak és elítéltek foglalkoztatása volt.¹³

A munka addig hol gördülékenyebben, hol nagyon nehezen folyt, egészen 1953 nyaráig, amikor a Nagy Imre-kormány programjában nemcsak az amnesztiát és a törvénytelenégek megszüntetését ígérte, hanem kiemelt szerepet kapott az akkor már extrém kereteket öltött hadiipari termelés csökkentése, és ennek polgári célokra való fokozott ütemű átállítása. Az új katonapolitikai elvek kialakításakor a honvédség vezetőinek figyelembe kellett venniük úgy a júniusi párthatározatokat, mint a júliusi kormányprogram céljait és a szovjet katonapolitika elvárásait. A hadsereg létszámának csökkentését és szervezetének egyszerűsítését és leépítését, a hadiipar átalakítását úgy kellett végrehajtaniuk, hogy a katonaság harckészültsége és a hadrafoghatóság nem csökkenhetett.¹⁴

A katonapolitika legfőbb irányító szerve továbbra is a Honvédelmi Tanács maradt, amelynek élén a mindenkori miniszterelnök állt, a tanács tagjai pedig a párt első titkára, a belügy-, a honvédelmi, a kohó- és gépipari miniszter, valamint a vezérkar főnöke lett.¹⁵ A hadművelési és a mozgósítási kérdések továbbra is a Honvédelmi Tanács alá tartoztak.

A további felszólalásokból, intézkedésekből az a kép tűnik ki, hogy a katonai vezetés gondolkodásában továbbra is élt az a sztálini nézet, hogy elkerülhetetlen egy újabb világháború. Ennek egyik bizonyított megnyilvánulása volt Bata István altábornagy, akkori honvédelmi miniszternek 1953. október 29-én, a Katonai Tanács ülésén elhangzott beszéde, amelyben a kül- és belpolitikai helyzet értékelésekor kifejtette: téves az a gondolat, hogy a „háborús veszély elmúlt volna, és a hadsereg felszerelésében, kiképzésében sokkal lassúbb ütemet lehet diktálni. [...] Ha a békét fenn akarjuk tartani, akkor erősnek, még erősebbnek kell lennünk. [...] Csak az erő és egyedül csak az erő képes visszatartani az imperialista gyújtogatókat a III. világhá-

¹³ MNL OL M-KS 276. f. 116. cs. 15. ó. e. „T””; Germuska 2008, 79. A másik hat osztálya: Távlati Tervezési Osztály, Elvi Csoport, Terv Csoport, Ipari Osztály, Testületi Osztály, Áruktározási Csoport (tartalékolás).

¹⁴ Okvách Imre: *Bástya a béke frontján – magyar haderő és katonapolitika 1945–1956*. Budapest, 1998, 320. (a továbbiakban: Okvách 1998).

¹⁵ Okvách 1998, 281. A Nagy Imre-kormány alatt nem született olyan párt-, vagy kormányhatározata, amely a Honvédelmi Tanács hatáskörére vonatkozóan rendelkezett volna, ezért a szerepe, illetve jogállása 1955 végéig tisztázatlan és rendezetlen volt.

ború kirobbanásától.” Egyik legfontosabb feladatként meghatározta, hogy az „erőinket nem kímélve mindent elkövessünk, hogy a vezetésünk alatt álló hadsereget [...] olyan kiképzési és harckészültségi színvonalra emeljük, hogy bármely percben készen legyen a rohambrigád megtisztelő feladatának végrehajtására.”¹⁶

Hasonlóan fogalmazott pár hónappal a Bata-féle beszéd előtt, 1953 augusztusában Nógrádi Sándor is, aki a Néphadsereg országos pártaktíva értekezletén elmondott beszédében hangsúlyozta, hogy a nemzetközi helyzet bizonyos enyhülése nem szüntette meg a harmadik világháború kitörésének lehetőségét, és visszautasította azokat a véleményeket, amelyek szerint megszűnt a háborús veszély.¹⁷ Mindezeket túl Kovács István ezredes, a hadművelési csoportfőnök 1954. október 11-én előterjesztett egy javaslatot a honvédelmi miniszter részére a „Néphadsereg hatéves perspektivikus átfegyverzési tervéről”. A tervezetben az ország védelmi képességének és a hadsereg harckésztségének erősítése érdekében a légvédelem és a légierő korszerűsítését tartotta a legfontosabbnak. Szerinte a harmadik világháborút egy nagy erejű atombomba-támadással fogják megkezdeni, ezért kell az atombombákat szállító repülőgépeket már a felszállásukat követően támadni és lehetőleg a saját területük felett hatástalanítani. A megelőző csapáshoz és a védelemhez viszont elengedhetetlen a légvédelem és a légierő korszerűsítése, fejlesztése. Sőt! A vezetés folytonosságának biztosításához atombiztos főparancsnoksági és hadsereg-vezetési harcálláspontok kiépítését javasolta. Kovács István egy rövidebb (1955–1956) és egy hosszabb (1957–1960) periódussal tervezve kívánta megvalósítani ezen feladatokat. Az első időszakban került volna sor a honvédség békeszükségleteinek kielégítésére, a légvédelem, légierő és a raktárhálózat korszerűsítésére, a második periódusban pedig az „M” igények¹⁸ kielégítését és kiépítését tervezték.¹⁹ Így nem csoda, hogy 1954 közepén felöltött a vezetőkben a volt recski internálótábornak az újraindítása, mozgósítás esetén. Hogy ez végül is miért nem valósult meg, abban valószínűleg szerepet játszott az 1956-os forradalom és szabadságharc, illetve a hadsereg leépítése.

1954. június 3-án kelt az a titkos levélmásolat, amely a recski ingatlanok átadásáról szólt. Eszerint a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium (HM) között létrejött megállapodásban a felek kijelentették, hogy a recski ingatlanokat a HM átvette.²⁰ Abban az állapotban a tábor épületeit a HM raktárnak használta: „elsősorban a mezőgazdasági kiállítás miatt kiürítendő marhaistállóban elhelyezett anyagok

¹⁶ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) 102/05/2. d. III. cs. 155. és Okváth 1998, 284–285.

¹⁷ Okváth 1998, 284.

¹⁸ Mozcósítás igénye.

¹⁹ Okváth 1998, 308. és HL MNVK Hdm. Csfőség. 1954. 8. doboz, 1. cs.

²⁰ MNL OL XIX–B–1–ax 11. doboz. A megállapodás titkosított volt és a 37-397/1954. számon iktatták.

beraktározására használja fel”.²¹ 1954. december 22-én Pápai Imre államvédelmi hadnagy kiszállt a volt tábor területére és felülvizsgálta a „Recsk-i (kőbánya melletti) volt internálótábor állapotát és annak felhasználási lehetőségét”.²² Ez a jelentés két szempontból is fontos: elsősorban azért, mert ez az első hivatalos és részletes „leltárjelentés” a táborról, arról hogy milyen állapotban találták az akkor kivonuló tisztek, hány épületből állt, milyen körletekre osztották, hogy nézett ki. Másodsorban pedig azért, mert megtudjuk belőle, hogy a HM visszaadta a volt internálótábor területének bérleti jogát a BM kezelésébe. A jelentés további részében a kőbánya melletti tábor három nagy „körletre” osztotta: az őrség területére, az internáltak szálláshelyére és a munkahelyre, vagyis a kőbánya területére, amelyeket külön-külön megvizsgált és egyben javaslatokat tett a tábor további felhasználására, az épületek állagának javítására.

Az őrség körletében nyolc, részben szétszedhető, vasvázas barakképület és hat, részben téglából, illetve kőből épített épület állt. Az őrségi rész épületeinek állaga megfelelőnek tűnt, azonban karbantartási munkák feltétlenül szükségesnek bizonyultak. Ugyancsak itt találtak rá egy 45 KW-os aggregátorra és tartozékára az őrség főépülete mögött, az úgynevezett aggregátorházban. Ennek az állapota kifogástalan volt. Az épületekkel kapcsolatban a felülvizsgáló tiszt javaslata az volt, hogy a vasvázas barakkokat szedjék szét és más helyen használják fel a későbbiekben; továbbá az aggregátort és műszerfalat szereljék le, majd szállítsák Budapestre. Azt is javasolták, hogy a téglavázas épületeket hagyják meg, amelyeket „a kőbányát üzemeltető bánya részére fel lehetne ajánlani munkásszállás és iroda részére”.²³ A garázsépület elbontásra „ítélték”, és az onnan kikerülő anyagot a BM Heves megyei Főosztály részére akarták átadni, „mely anyagokat szintén garázsépítés céljára tehergépkocsik elhelyezésére a Főosztály fel tudná használni. Ezt a munkát rab munkaerővel a Főosztály elvégezné”.²⁴

Az internálótábor második, legnagyobb részét az internáltak szállása képezte. Az oda felhúzott építmények – a kórházi épület kivételével – favázas barakkok voltak.²⁵ A favázas épületek külső burkolata hasábfal, belső burkolata 6-os téglafal, tető-

²¹ MNL OL XIX-B-1-ax 11. doboz. A dokumentumra tollal Pápai Imre államvédelmi hadnagy rávezette, hogy tudomásul vették a megállapodást, 1954. június 15-én.

²² MNL OL XIX-B-1-ax 9. doboz. 1954. december 23-án kelt jelentés, melyet Pápai Imre államvédelmi hadnagy Hantos László államvédelmi alezredes részére címzett a BM Elhelyezési Felhasználási Alosztályához.

²³ MNL OL XIX-B-1-ax 9. doboz.

²⁴ MNL OL XIX-B-1-ax 9. doboz.

²⁵ Nem biztos, hogy a kórház épülete téglából volt. Valószínű, fölcserélték az épületeket, mivel a fogda épületének az alapzata tűnik még ma is masszívnak, ezt nem teljesen tudták megsemmisíteni, viszont a kórház épülete „eltűnt”. Így a fogda lehetett a téglépület és a kórház – melyet

fedése cserép volt. Tetőzete megroskadt, a cserép igen sok helyen már akkor hiányzott, melynek következtében az épület erősen beázott. Az ajtók, ablakok nem záródtak, nagy részük széttöredezett. Az internált részhez tartozott továbbá az istállóépület, a fűrészsza és a virágház, amely igen rossz állapotban állt akkoriban is. A szállás-barakkok nem szakszerű építéséből kifolyólag (120 méteres barakképület egybeépítve), végeredményben azt a következtetést vonták le a felülvizsgálók, hogy állandó karbantartás mellett sem lehet biztosítani ezen épületek állagát. Erre a területre azt javasolták, hogy az internált részt teljesen bontsák le, kivéve a kórház épületét. Az előterjesztés szerint, a bontásból nyert faanyagot tüzelőként használják fel, amely így több tonnát tesz ki. A tetőfedő cserép és a téglá átadását bontott anyagként a helyi TŰZÉP-nek, vagy más szervnek adják át.

A harmadik körlet a munkahely (kőbánya) volt, ahol két kisebb építmény kivételével egyéb épületet nem leltározta. Ezeket az épületeket az üzemeltető vállalat akkor is folyamatosan használta.

Az internálótábor és a kőbányát kettős kerítésrendszer vette körül: két, két és fél méter magas gömbfa tartóoszlopra, drótkerítést, háromméterenként szögesdrótot húztak fel. A teljes kerítés hossza körülbelül 10 km volt. A felülvizsgálat nyomán úgy döntöttek, hogy a kerítést teljesen bontsák le és a faoszlopokat tüzelőként használják fel.²⁶ Ide tartoztak még az őrtornyok, melyekből akkor a tábor területén 80 állt, de ezeknek a deszkaanyaga 30%-ban megrongálódott. Ezért az őrtornyokat is lebontásra ítélték. A vizsgálat azt a végkövetkeztetést vonta le, hogy „a táborba beépített faanyagot felbecsülni nem lehetséges, miután igen nagy mennyiségről van szó. A tábor területén több őrbódé van, azonban ezek állapota igen rossz. A tábor – le nem bontása esetén – karbantartása évente több százezer forintot tenne ki, de így sem lehetne biztosítani az épületek állagának tartós megőrzését. A honvédség az átvétel után 300.000 Ft összeget fizetett ki a karbantartási munkálatokra, minden különösebb eredmény nélkül”.²⁷ Mindezen felül szó volt még a recski, úgynevezett alsótábor állagáról is. Ebből megtudjuk, hogy azt is felszámolták, és az őrzéséről senki nem gondoskodott, de erről a BM Heves megyei Főosztály nem tett jelentést. Az alsótábor 5-6 darab favázás barakkból állt, melyek „lebontása nehézségbe nem ütközik, mivel komolyabb értéket nem képvisel”.²⁸ Pápai hadnagynak legalábbis ez volt

a visszaemlékezések alapján is gyorsan felépítettek, amikor engedélyt kaptak arra – tűnik a favázás barakknak.

²⁶ A kerítés teljes lebontása sem valósult meg, máig áll a bánya és a táborok közötti részen a szögesdrótkerítés, melyet az akkor még facsemeték, később megnőtt és terebélyesedett fák teljesen bekebeleztek, ezért ehhez nem tudtak hozzájárulni.

²⁷ MNL OL XIX-B-1-ax 9. doboz.

²⁸ MNL OL XIX-B-1-ax 9. doboz.

a javaslata. 1954. december 28-án kelt feljegyzésében Papp Gyula rendőr főhadnagy²⁹ azt írta, hogy „a tábor területeit sem a Megyei főosztály, sem pedig más BM-szerv ott nem tudja felhasználni, sem hivatali, sem más célra, mert ez a tábor Recsk községhez is 6 km-re van”.³⁰ A táborral kapcsolatos további javaslatra – és a szükséges intézkedések megtételére – 1955. január 10-ig kért haladékot Papp. Ám a táborral kapcsolatos ügyek intézése még ebben az évben, 1954. december végén folytatódott. A BM Anyagi és Technikai Főosztály Elhelyezési Osztálya, az egri megyei börtön képviselője és a recski Kőbánya Vállalat igazgatója levelet írt Nagy Ivánnak Egerbe, a megyei börtönbe, miszerint az alsó-tábort felmérték és ezt követően kijelentette, hogy az lakások kialakítására nem alkalmas, de az építőanyaga felhasználható újabb építkezésekhez. Megnézték a felsőtábort is, melyről azt írták, hogy a Vállalat bejelenti az igényét a „telepre”, mert ott kis javításokkal vannak lakható épületek.³¹ Később folytatódott a huzavona, hogy a volt internálótábor – mind a felső-, mind az alsótábor – kinek a kezelésében maradjon, mivel 1955. január–februárban kiderült, hogy a HM továbbra is igényt tartott a felsőtáborra, ami azért érdekes, mert valószínű, hogy 1954 végén, vagy 1955 elején egy beszámoló arról tudósít, hogy az épületek a karbantartás hiánya miatt, folyamatosan tönkremennek.³² Az alsótábor átadásának ügyében tárgyalásokat folytatott a BM és a Kőbánya Vállalat illetékese.³³ A HM pedig továbbra is húzta az időt, folyamatosan megválaszolatlanul hagyva a BM illetékesei által írt leveleket, miközben Hantos László államvédelmi alezredes osztályvezetőnek záros határidőn belül javaslatot kellett tennie a tábor végleges felhasználására.³⁴

A dilemmát és az időhúzást Garasin Rudolf büntetés-végrehajtási ezredes³⁵ által aláírt jelentés döntötte el, miszerint a recski tábort „Mozgósítás” esetére használható

²⁹ Papp Gyula rendőr főhadnagy, 1954 végén a BM Heves megyei Főosztály Anyagi Osztályvezetője volt.

³⁰ MNL OL XIX-B-1-ax 11. doboz.

³¹ MNL OL XIX-B-1-ax 11. doboz.

³² MNL OL XIX-B-1-ax 9. doboz.

³³ MNL OL XIX-B-1-ax 11. doboz. 1954. február 4-i beszámoló.

³⁴ MNL OL XIX-B-1-ax 11. doboz. 1955. március 5.

³⁵ Garasin Rudolf (Csáktornya, 1895. – Budapest, 1969.) Mérnök szakképzetségű. 1915 októberében orosz hadifogságba esett, ezt követően a Vörös Gárda önkéntese, szakaszparancsnoka, majd zászlóaljparancsnoka. 1918-ban a nemzetközi brigádban harcolt. 1921-től a magyar emigráció ügyeinek intézésével foglalkozott. 1924-től különböző nyomdaipari üzemek igazgatója volt. 1932-től a moszkvai nyomdaipari tröszt vezérigazgatója. 1940-től a moszkvai könnyűipar helyettes főnöke. 1941-ben a moszkvai Népfelkelők Lenin hadosztály 1. gyalogezredének hadtestparancsnoka, majd sebesüléséből felgyógyulva, az egyik szibériai katonai építkezési osztag vezetője. 1943-tól az I. Ukrán Front politikai osztálya, 1944-től a Központi Politikai Osztály instruktoraként antifasiszta iskolát, partizáncsoportot szervezett. 1947 áprilisában leszerelt. 1951-ben jött Magyarországra. 1951–1955 között az Igazságügyi Minisztérium, majd a Belügyminisztérium kötelékében teljesített szolgálatot büntetés-végrehajtási ezredes rangban. 1957–1961 között mongóliai nagykövet, majd 1961-ben nyugdíjazták.

állapotba kellett hozni.³⁶ Vagyis a visszaemlékezéseknek, „szájhagyománynak” ellentmond a Garasin által készített, 1955. június 16-i beszámoló és tervezet, melynek a címzettje Berecz Béla³⁷ államvédelmi vezérőrnagy, a Belügyminisztérium Anyagi és Technikai Osztályának akkori vezetője volt. A jelentésben az állt, hogy Garasin utasítást kapott arra, hogy a recski tábort „M” esetre³⁸ készítse elő. Ezért megvizsgálták a tábor állapotát, az épületeken való javítási lehetőségeket, illetve a bővítések szükségességét. A tervet három szakaszban szándékozták megvalósítani. Az elképzelések szerint 1955-ben a táborban meglévő épületek állagának megóvása volt a cél, a tetőzetek megjavítása, ajtók, ablakok rendbehozatala. A lényeges az volt, hogy a felújítás és a tatarozás mind a felső-, mind az alsótáborra³⁹ vonatkozott. Garasin végig a két táborban gondolkodott, nemcsak az eredeti felsőben. Az általa felvázolt tervben 1956-ban tatarozták volna a barakkokat, a fürdőhelység megépítését és a villamos berendezések rendbe hozatalát, helyreállítását is ekkorra szándékozták befejezni. Erre az évre tervezték még egy 250 férőhelyes laktanya építését is.

Az 1957-es évben akarták megvalósítani a tábor férőhelyének további 1500 befogadóképességének további 1500 fővel való bővítését, amellyel párhuzamosan és értelemszerűen a konyhát is nagyobbítani kellett. A felújításokhoz és a bővítésekhez szükséges összeget az egri megyei börtön részére kellett kiutalni. Mindehhez, illetve a tábor karbantartásának megkezdéséhez kizárólag a miniszter írásbeli utasítására volt szükség.

Az biztos, hogy 1955. június 27-én, a BM Elhelyezési és Felhasználási Osztály arra kapott ígéretet, hogy a beruházásra vonatkozó éves igényeiket feljegyzik. Berecz Béla államvédelmi vezérőrnagy 1955. szeptember végén tájékoztatta a BM Büntetés-végrehajtási Parancsnokságot, hogy a recski tábor készenlétbe való helyezéséhez a kért felújítási összeget és a karbantartási anyag szükségleteit jelentette Bartos Antal miniszterhelyettesnek. Erre Bartos azt az utasítást adta, hogy „a bizottság mérje fel a tábor készenléti állapotba való elhelyezésének minimális szükségleteit. A munká-

³⁶ MNL OL XIX-B-1-ax 11. doboz.

³⁷ ÁBTL 2.8.1 – 0467. Berecz Béla (Mezőtúr, 1907 – Budapest, 1994.) államvédelmi vezérőrnagy. 1951–1953 között a MN Hadtápszolgálat Főnökség Hadbiztos Csoportfőnökség vezetője volt, honvéd vezérőrnagyi rangban. 1953. szeptember 29-én a HM Hadtáp Csoportfőnökség állományából a BM Anyagi és Technikai Főosztály állományába nevezték ki főosztályvezetőnek. 1962-ben nyugállományba helyezték.

³⁸ Mozcósítás esetén.

³⁹ 1951 nyarán megnyitotta az ÁVH a recski ügynevezett alsótábort, vagy kistábort. Kezdetben az ún. felső-, nagytáborból csoportosítottak át politikai internáltakat, kb. 100 főt. Három barakkot építettek velük, ahová elszállásolták őket. Ha valaki „vétett” lent, annak a büntetése az volt, hogy fölvittek a felsőtáborba és ott fogdába tették. Az alsótáborba lápot csapoltak, utat építettek, csatornáztak. A táborok felszámolása következtében, köztörvényesek dolgoztak tovább az útépítésen.

latok kivitelezéséhez hozzáfogni azonban csak a Miniszter Elvtárs írásbeli parancsa után karbantartási pénzkeretet biztosítunk.⁴⁰ Azután megint sokáig nem történt semmi. Erre abból lehet következtetni, hogy a dokumentumok 1956. március 30-a előtről – 1955 szeptembere óta – nem tudósítanak. 1956. március 30-án aztán Parádón, a Belügyminisztérium által kijelölt bizottság és a Belkereskedelmi Minisztérium képviselője aláírtak egy jegyzőkönyvet, miszerint a Belkereskedelmi Minisztérium megbízottja kijelenti, hogy a megtartott helyszíni szemle alapján a felsőtábor kőépületei, továbbá az alsótábor épületei raktár céljaira megfelelnek. Ezeket hajlandók raktározás céljára átvenni. A felsőtábor fából épült, szállás-, műhely- és egyéb körleteit a tárca használni nem tudja, ezért azt nem akarták átvenni.

A Belügyminisztérium megbízottai úgy reagáltak a kérésekre, hogy a Belkereskedelmi Minisztérium kérésének megfelelően számításba jöhet a fenti épületek ideiglenes használatra történő átadása a következő feltételek mellett. A Belkereskedelmi Minisztérium, mint üzemeltető mindaddig, míg az épületek használatában lesznek, gondoskodik karbantartásukról, állagmegóvásukról és őrzésükéről. Amennyiben a Belügyminisztériumnak a jövőben az épületekre szüksége lesz, a felszólítástól számított három hónapon belül az épületeket eredeti jellegüknek megfelelően visszaadja a BM kezelésébe. A beépített aggregátort és egyéb biztonsági berendezéseket a BM az épületek átadásának idején elszállítja.⁴¹ Ezek azonban csak irányelvek voltak. Hogy a tényleges szerződés miért nem valósult meg, ezekből a dokumentumokból nem derül ki. Annyi azonban bizonyos, hogy egy hónappal ezen jegyzőkönyv elkészülte után Berecz Béla államvédelmi vezérőrnagy újfent javaslatot tett a recski volt internálótábor felhasználására.⁴² Ez a titkos jelentés lényegében ugyanazokat a megjegyzéseket, javaslatokat tartalmazza, mint az előző tervezetek.

Hogy miért nem valósult meg Garasin Rudolf tervezete, arra jelenleg nem állnak rendelkezésre dokumentumok, de annyi biztos, hogy a tábor 1957-ben lebontották, nem pedig újjáépítették. 1957. február 7-én iktatták a Belügyminisztériumban azt az ügyiratot, amely a „Recski bontási anyag felszámolása” címet kapta.⁴³ A Belügyminisztérium Építési és Elhelyezési osztálya kapta meg feladatként, hogy téglánként felszámolja a volt recski internáló- és munkatábort. A javaslat értelmében elsősorban több büntetés-végrehajtási intézet kapta meg a bontott anyagokat. Így részesült az igényelt bontási anyagokból a Fejér és a Győr megyei rendőr-főkapitányság, az állampusztai, nagyfai, baracskai és a pálhalmi munkahely-parancsnokság. Ezen kívül kiutaltak tüzelőanyagot a Nógrád megyei Rendőr-főkapitányság számára is. Összegzés-

⁴⁰ MNL OL XIX-B-1-ax 3. doboz.

⁴¹ MNL OL XIX-B-1-ax 9. doboz.

⁴² MNL OL XIX-B-1-ax 3. doboz.

⁴³ MNL OL XIX-B-1-ax 3. doboz.

ként elmondható, hogy az 1950–1953 között működött recski kényszermunkatábort „véglegesen” 1957. február-márciusban bontották le oly módon, hogy csak az államvédelmi hatóság belső őrségének törzsepületéhez nem nyúltak hozzá, és a mögötte levő aggregátor házat hagyták meg részben épen.

BARBARA BANK

“NOTHING IS EVER LOST, IT JUST CHANGES”

THE 1955 ATTEMPT TO REOPEN THE RECSK INTERNMENT CAMP

1950 was a decisive year in the history of the internment camps. A decision was made to place all State Protection Authority-run prisons and internment camps under the authority of the 2nd Prison Affairs Department (of the 6th Investigation and Prison Affairs General Department of the State Protection Authority), which was now independent. On May 5th, 1950, the 2nd Prison Affairs Department “occupied” the internment camp in Kistarcsa; then on July 19th, 1950, the labor camp in Recsk became functional. These were followed by internment camps being set up in both Tiszalök and Kazincbarcika in 1951. We have assumed that the internment camps in Sajóbáony and Bernátkút were also activated concurrently. All six camps were under the economic oversight of the Directorate of Public Works, which was also created in 1951.

From spring 1953 on, as a result of the influence of the process that began after Stalin’s death, a decree, dated July 26th, 1953, went into effect liquidating all internment and resettlement camps. From August 1953, the internees at the Recsk labor camp were under continuous supervision, finally resulting in the camp’s shuttering on September 19th, 1953, by which time the last internee had been taken away. Then according to “legend” the camp was destroyed.

Not long ago, based on research of archived documents, we found out that the camp had a final “untold story” before its complete liquidation and demolition. From 1954 various drafts and conceptions were considered concerning the future use of the former camp and its buildings. Also questions were raised about whom the camp’s land would belong to: the Ministry of Defense or the Ministry of the Interior. We consider it to be important that from these source materials we know almost exactly how many buildings the camp had had and where those had been laid out.

Among the ideas considered logical and feasible was Rudolf Garasin’s, a colonel in prison affairs and the former head of the Directorate for Public Works. Garasin had been the one to work out the utilization plans for the land of the Recsk camp in case of mobilization. His plan had looked at the various phases the camp would have

gone through during a renovation or expansion. From our review of the documents, we have determined that the one problem had concerned financing. We have not learned from the documents why nothing became of the plans, or why communication between the Ministry of the Interior and the Ministry of Defense did not work. One thing is certain, however: that the internment camp at Recsk was dismantled and liquidated in March 1957.

BARBARA BANK

„NICHTS GEHT VERLOREN, ES WANDELT SICH NUR UM“

ODER: VERSUCH, DAS INTERNIERUNGSLAGER RECSK
1955 NEU ZU STARTEN

Das Jahr 1950 wurde zu einem Schicksalsjahr in der Geschichte der Internierungslager. Alle von der ungarischen Staatssicherheit (ung. Abk. AVH) übernommenen Gefängnisse und Internierungslager wurden der Abteilung 2. für Gefängniswesen der Hauptabteilung VI. für Untersuchung und Gefängniswesen der Eigenständigkeit erlangten Staatssicherheit unterordnet. Am 5. Mai „marschierte“ sie in das Internierungslager Kistarcsa. Am 19. Juli 1950 nahm auch das Zwangsarbeitslager in Recsk seinen „Betrieb“ auf. Dieser Prozess setzte sich 1951 mit der Schaffung der Internierungslager in Tiszalök und Kazincbarcika fort. In diesem Zeitabschnitt kamen vermutlich auch die Internierungslager in Sajóbáony und Bernátkút zustande. Wirtschaftlich gesehen gehörten alle sechs Lager unter die 1951 gegründete Aufsicht der Direktion für Öffentliche Arbeiten (ung. Abk. KÖMI).

Ab dem Frühjahr 1953 und dem Tod von Stalin führten die dadurch generierten Prozesse zu einem Beschluss des Ministerrates vom 26. Juli 1953 über die Auflösung der Internierungs- und Deportationslager. Von August 1953 an wurden die Internierten im Zwangsarbeitslager Recsk kontinuierlich überprüft, und im Endergebnis wurden das Lager am 19. September 1953 endgültig geschlossen und auch die letzten Internierten von dort abtransportiert. Nach den „Legenden“ wurde das Lager später liquidiert.

Aufgrund der kürzlich entdeckten Archivadokumente stellte sich heraus, dass es vor der völligen Auflösung und Zerstörung noch eine letzte „Geschichte“ des Lagers gab. Ab 1954 existierten verschiedene Entwürfe und Konzeptionen hinsichtlich der Nutzung des Lagers und seiner Gebäude. Ebenso stand die Frage im Raum nach dem Eigentümer des Gebietes, ob es dem Verteidigungs- oder dem Innenministerium zustünde. Es ist sehr wichtig, dass diese Quellen nahezu genau darauf haben schließen lassen, wie viele Gebäude zum Lager gehörten und wie deren Anordnung war.

Unter den zahlreichen Ideen der Neunutzung erschien 1955 der Entwurf des ehemaligen KÖMI-Leiters Rudolf Garasin, Oberst für Strafvollzug, als logisch und realisierbar. Garasin arbeitete einen Plan aus, nach dem das Gebiet des Lagers Recsk für den Fall einer Mobilisierung genutzt werden sollte. In diesem Entwurf ging es darum, in welchen Phasen das Territorium und die Gebäude erweitert bzw. renoviert werden könnten. Die Akten verwiesen auf ein einziges Problem, nämlich die Finanzierung der Rekonstruktion. Warum die Pläne nicht realisiert wurden, warum die Kommunikation zwischen dem Verteidigungs- und Innenministerium nicht funktionierte, geht aus diesen Dokumenten nicht hervor. Soviel ist allerdings gewiss, dass das Internierungslager Recsk im März 1957 abgerissen und vernichtet wurde.

